

ОД АРХИВСКОГ СРЕДИШТА ДО ИСТОРИЈСКОГ АРХИВА

Педесет година организоване архивске делатности у Ваљевском крају, на заштити, преузимању, сређивању, обради, коришћењу и публикавању архивске грађе као културног добра и примарног историјског извора, је раздобље које завређује осврт, макар у уводнику часописа Историјског архива Ваљево.

Пре пола века, сада већ далеке 1948. године, надлежно министарство Народне Републике Србије, својом одлуком од 15. априла, формирало је Архивско средиште у Ваљеву, са задатком да: евидентира и прати рад значајних стваралаца архивске грађе, прикупља на једном месту и штити ово културно благо.

Почело је скромно, именовањем руководиоца-волонтера, без одговарајућег простора, опреме и кадрова. У оквиру Архивског средишта била је обједињена и музејска делатност и научна библиотека. Евидентирање и прикупљање најзначајније архивске грађе, музејских предмета и старе и ретке књиге, без обезбеђеног сталног одговарајућег простора и кадра, одвијало се мукотрпно и споро. Тек од 1949. године, именовањем за руководиоца проф. Благоја Чупаревића, почела је садржајнија и интензивнија делатност, како на евидентирању и прикупљању архивске грађе, тако и на обезбеђивању неопходног и адекватнијег простора за њен смештај и заштиту. У првим годинама, радило се претежно волонтерски уз минимални додатак на професорску плату за руководиоца који је организовао активност на прикупљању, смештају, паковању и повезивању у фасцикле. За ове послове коришћени су ученици и војници, који су у организованим акцијама прикупљали архивску грађу са тавана, подрума и других неусловних просторија и одлагали у привремено додељени простор.

Прикупљањем архивске грађе установа које су деловале пре Другог светског рата на подручју Ваљевског округа и формирањем фондова, јавља се потреба за адекватном заштитом и сређивањем исте. Сарадњом са Историјским институтом САНУ и Архивом Србије, изграђује се методологија: евидентирања, преузимања, сређивања, обраде и доносе упутства о обављању одређених послова у овој области. Тих година почиње се посвећивати већа пажња стручном оспособљавању кадрова за рад са архивском грађом, што ће у каснијим годинама добити форму течаја за оспособљавање архивских радника и обавезу полагања стручног испита.

Архивско средиште делује до 3. јануара 1952. године, када је одлуком Градског народног одбора, уз претходно прибављену сагласност Савета за просвету, науку и културу ПР Србије, основан Градски државни архив Ваљево са надлежношћу за стварање архивске грађе на територији тадашњих срезова: ваљевског, подгорског, тамнавског, колубарског, љишког и азбуковачког. Народни одбор ваљевског среза, својом одлуком 1956. године, преузима установу у споју надлежност под новим називом: Државни архив среза Ваљево, именује своје представнике у Савет установе, као орган друштвеног управљања. Укидањем срезова, 1967. године, Архив у Ваљеву делује као међуопштинска установа са надлежношћу за подручје општина: Ваљево, Уб, Лајковац, Мионица, Љиг и Осечина. Ове општине су својим одлукама, донетим током 1971. године, и званично потврдиле оснивање Међуопштинског историјског архива Ваљево, поверивши овој установи послове: заштите, преузимања, чувања, сређивања и коришћења исте. Овом одлуком поменуте општине су се обавезале да ће финансирати укупну делатност Архива. Министарство за културу Републике Србије 1992. године преузима брину и обавезу финансирања личних примања запослених и трошкове опремања и заштите архивске грађе, док материјални трошкови пословања установе, инвестиционо одржавање објеката и опреме остаје обавеза општина оснивача и корисника услуга Архива.

Пословни простор за обављање архивске делатности, на почетку неуслован, распарчан на више локација, уз то привремено додељен, временом се проширивао, опремао и устаљивао у једном објекту. У првој години рада Архивског средишта коришћен је тавански простор у зградама Синдиката и кафане „Златни плуг“ као привремено решење за смештај и прикупљене грађе посебно Првостепеног суда. Већ наредне 1949 године, Градски народни одбор доделио је део најстарије сачуване грађевине у Ваљеву Муселимовог кошака за рад Архивског средишта. Формирањем Архива као самосталне и посебне установе 1952. године, отпочиње озбиљнија активност руководства установе и надлежних власти на изналагању трајнијег и одговарајућег простора за рад ове установе. После вишегодишњег трагања и привременог коришћења неусловног простора, Архив је коначно, уз неопходну помоћ ондашњих општинских власти и подршку надлежног министарства и стручну подршку Архива Србије, решио проблем пословног простора. Добијањем на трајно коришћење и адаптацијом објеката бивше Ваљевске болнице и Хигијенског завода са двориштем и прекрасним парком укупне површине 0,52 хектара, стекли су се услови да ова установа обезбеди одговарајуће услове за обављање делатности заштите архивске грађе као културног добра.

Данас Архив поседује три солидно грађевна објекта укупне површине 900 м². Главни депо, са корисном површином од 550 м², и друга два објекта у којима су смештене службе Архива, Архивска библиотека и читаоница. Два помоћна објекта и котларница, површине преко 100 м², допуњују потребе Архива као пријемни депои и друге потребе. Архив је опремљен са три рачунара и модемом, јединственим системом противпровалне и противпожарне заштите, фото-лабораторијом, металним полицама за смештај и чување књига и архивске грађе и телефонском централом за савремену комуникацију са друштвеном средином.

У депоима Архива чува се, сређује и користи преко 2900 м дужних архивске грађе, разврстане на 343 фонда и 8 збирки. Највећи део грађе је у сређеном стању, са урађеним научно-обавештајним средствима а у току је и израда подича као централног обавештајног средства о архивској грађи која се

налази у Архиву. Архивска библиотека поседује преко 5500 наслова, од чега око 400 књига и часописа припада категорији старе и ретке књиге, о чему је урађен посебан каталог. Највреднији и најстарији фондови су: Окружни суд Ваљево (1823-1944), Општина града Ваљева (1839-1944), Ваљевска штедионица (1871-1948), Слога ваљевских раденика (1883-1896), фондови црквених општина (1837-), породични фонд Пенадовића, збирке фотографија и мемоарске грађе.

Архив је евидентирао преко 300 значајних активних стваралаца архивске грађе, на подручју шест општина Колубарског округа, чији рад на стварању и чувању архивске грађе редовно прати, делујући превентивно а у складу са законским прописима преузима грађу на чување у Архив.

Користење архивске грађе и књижног фонда Архивске библиотеке, омогућено је свим заинтересованим субјектима, под условима који су прописани. Број корисника грађе, нарочито у научно-истраживачке сврхе се последњих година значајно повећава. Нема ниједне озбиљније публикације па чак прилога у часописима историографског карактера, који се не позивају на изворе из архивске грађе која се налази у нашем архиву. Путем изложбене делатности и организованих групних посета Архиву, врши се упознавање шире јавности са садржајем архивских фондова и збирки. Објављивањем историјских белешки и информативних средстава о грађи, такође се обавештавају потенцијални корисници исте.

Издавачка делатност Архива, нарочито од покретања историографског часописа „Гласник“ 1968. године, је све садржајнија и продуктивнија. Поред 31 броја часописа, у којем је објављено преко стотину вредних прилога о прошлости ваљевског краја и шире националне историје, Архив је самостално или у сарадњи са другим институцијама објавио 24 публикације као посебна издања, што све заједно чини незаобилазну литературу у проучавању историје ваљевског краја и шире.

У културном и јавном животу града Ваљева и ваљевског краја Архив има све запаженију улогу, што се може запазити и из све чешћих прилога о делатности Архива у средствима јавног информисања. Локална штампа, радио и ТВ станице, интензивно користе архивску грађу у документарним програмима и тиме на својеврстан начин афирмишу значај ове установе у широј јавности.

У протеклом педесетогодишњем раздобљу у Архиву је радила читава плејада архивских посленика, који су уградиле део сопственог бића у његово ткиво. Прилика је да се, подсећања ради, њихова имена нађу на крају овог скромног уводника:

Коста Муњић, Момчило Урбан, Веселинка Јеремић, Станица Поповић, Ангелина Хендел, Ружина Милошевић, Драгољуб Томић, Тихомир Николић, Драгољуб Максић, Зора Томановић, Александар Спасојевић, Бошко Гојковић, Димитрије Илић, Љиљана Милић, Аним Ђукић, Лепосава Лома, Вера Јелић, Бранивоје Теодоровић, Љубиша Стојићевећ, Драгица Кикановић, Мирко Вукићевећ, Вера Параментић, Љубица Маринковић, Наташа Пауновић, Недељко Радосављевић и сада запослени: Рајко Марковић, Зоја Ристовић, Љубишка Живковић, Снежана Ралић, Зорина Јеремић, Велибор Видић, Биљана Дамњановић, Зоран Јанковић, Милена Досковић, Предраг Стевановић, Свемир Поповић, Љиљана Урошевић, Љиљана Недић, Мирјана Јеремић, Биљана Стојаковић и Мира Ђурић.

Дужност управника односно директора обављали су: Јован Пешкић, проф., Благоје Чупаревић, проф., Радован Драшковић, финансијски инспектор, Рале

Јанаковић, проф., Јеротије Вујић, правник, Милорад Митрашиновић, проф., мр Милан Трипковић, проф. и Милча Мадих, проф., садашњи директор.

Историјски архив Ваљево као јавна организација у области заштите културних добара, своју делатност на заштити архивске грађе и све функције које из тог задатка проистичу, обавља са 17 стално запослена радника који су организовани у три одељења. Сви архивски радници су стручно оспособљени за обављање послова на заштити архивске грађе као културног добра.

Уредник